

BẢO TỒN CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA DÂN TỘC S'TIÊNG PHỤC VỤ TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG GIÁO DỤC ĐỊA PHƯƠNG TỈNH BÌNH PHƯỚC

Phạm Thị Bình, Trương Anh Thu, Phạm Hoàng Thành, Phạm Hiếu Nghĩa
Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh

Tóm tắt: Bài báo nhấn mạnh tầm quan trọng của việc bảo tồn, phục dựng các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng phục vụ việc tổ chức hoạt động giáo dục địa phương tỉnh Bình Phước. Phương pháp nghiên cứu chính trong bài báo là thu thập, phân tích dữ liệu thứ cấp và sơ cấp nhằm (1) khảo sát và tổng hợp thực trạng bảo tồn các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng, (2) khảo sát nhu cầu của GV về nguồn tư liệu trong giáo dục địa phương. Kết quả khảo sát cho thấy nhiều giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng đã và đang bị mai một. Thực trạng này không đáp ứng được nhu cầu về nguồn học liệu GV cần để tổ chức hoạt động giáo dục địa phương. Nhóm tác giả đã đề xuất các giải pháp bảo tồn và phục dựng các giá trị văn hóa để xây dựng nguồn tư liệu nhằm triển khai hiệu quả hoạt động giáo dục địa phương bậc THCS trong chương trình 2018 tại tỉnh Bình Phước.

Từ khóa: văn hóa, S'tiêng, giáo dục địa phương, THCS

PRESERVING THE CULTURAL VALUES OF THE S'TIÊNG ETHNIC GROUP TO SERVE THE ORGANIZATION OF LOCAL EDUCATIONAL ACTIVITIES IN BÌNH PHƯỚC PROVINCE

Pham Thi Binh, Truong Anh Thu, Pham Hoang Thanh, Pham Hieu Nghia
Ho Chi Minh City University of Education

Abstract: This article emphasizes the importance of preserving and restoring the cultural values of the Stieng ethnic group to organize local educational activities in Binh Phuoc province. The main research method of the article is to collect and analyze secondary and primary data to (1) survey and synthesize the current status of preserving the cultural values of the Stieng ethnic group, (2) survey the needs of teachers for teaching materials in local education. The survey results show that many cultural values of the Stieng ethnic group have been and are being lost. This situation does not meet the demand for teaching materials that teachers need to organize local educational activities. Thus, we proposed solutions to preserve and restore the cultural value for building teaching resources to effectively implement local educational activities of secondary in the 2018 program in Binh Phuoc province.

Keywords: culture, S'tiêng, local education, secondary school

Nhận bài: 11/03/2025

Phản biện: 06/04/2025

Duyệt đăng: 11/04/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Văn hóa dân tộc S'tiêng tại Bình Phước là tài sản có giá trị cần được bảo tồn và lưu truyền dưới nhiều hình thức khác nhau phục vụ công tác giáo dục địa phương. Trong thực tế, nhiều giá trị văn hóa của dân tộc S'Tiêng đã và đang dần bị mai một. Đây là những khó khăn, trở ngại trong việc tổ chức các hoạt động giáo dục địa phương (GDĐP), nhất là với những hoạt động trải nghiệm thực tế. Đã có nhiều công trình nghiên cứu đề cập đến ý nghĩa, tầm quan trọng, sự cần thiết của việc bảo tồn văn hóa dân tộc S'Tiêng nhằm phát triển du lịch và tổ chức các hoạt động dạy học lịch sử và địa lí địa phương. Tuy nhiên, việc tìm thực trạng tổ chức hoạt động giáo dục địa phương có sử dụng các giá trị văn hóa dân tộc S'Tiêng trong chương trình 2018 là vấn đề còn bỏ ngỏ. Vì vậy, bài báo tìm hiểu về thực trạng sử dụng các giá trị văn hóa trong tổ chức hoạt động giáo dục địa phương, nhu cầu của GV về nguồn tư liệu phục vụ học tập các chủ đề liên quan đến dân tộc S'Tiêng tại tỉnh Bình

Phước ở cấp THCS. Từ đó, đề xuất những kiến nghị về cách thức bảo tồn văn hóa dân tộc S'tiêng và hướng xây dựng tư liệu dạy học phục vụ tổ chức các hoạt động giáo dục địa phương tỉnh Bình Phước trong chương trình 2018.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

Nghiên cứu được thực hiện dựa trên nhiều nguồn tài liệu và số liệu sơ cấp và thứ cấp. Các phương pháp được sử dụng trong quá trình nghiên cứu gồm có: phương pháp phân tích, tổng hợp tài liệu; phương pháp điều tra, khảo sát.

Về phương pháp khảo sát, nhóm tác giả đã khảo sát 162 người dân về thực trạng bảo tồn văn hóa dân tộc S'tiêng; 30 GV trường THCS Điều Ong nhằm thu thập thông tin về nhu cầu của GV về nguồn tư liệu phục vụ tổ chức hoạt động giáo dục địa phương trong Chương trình 2018. Phiếu khảo sát dùng thang đo Likert 5 mức độ.

2.1. Các giá trị văn hóa dân tộc S'tiêng

Âm nhạc: Công chiêng là nhạc cụ truyền thống, một phần không thể tách rời trong đời sống

văn hóa, tâm linh của người S'tiêng. Dù trải qua nhiều biến động, văn hóa công chiêng vẫn giữ một vị trí quan trọng trong đời sống của người S'tiêng. Tuy nhiên, hiện không còn nhiều người S'tiêng biết đánh công chiêng nên việc bảo tồn là cần thiết. Ngoài ra, Đàn đinh đuk (đàn tre), khèn sừng trâu, khèn K'buốt (M'buốt) là những nhạc cụ độc đáo trong các dịp lễ hội của người dân S'tiêng. Một số điệu múa đặc sắc thường xuất hiện trong các lễ hội cộng đồng như múa lục lạc hay múa kết hợp cùng công chiêng.

Văn học: Văn học dân gian của người S'tiêng rất phong phú và đa dạng về thể loại, trong đó, phần lớn là truyền thuyết và sử thi. Nhiều công trình nghiên cứu đã ghi nhận hàng trăm câu chuyện kể dân gian của người S'tiêng, phản ánh đời sống, tín ngưỡng và thế giới quan của họ. Ví dụ, địa danh núi Bà Rá (thị xã Phước Long) gắn liền với nhiều câu chuyện thần thoại của người S'tiêng kể về sự hình thành ngọn núi, con suối, dòng sông...

Tập tục, tín ngưỡng: Người S'Tiêng có truyền thống thờ cúng tổ tiên và tôn thờ thiên nhiên. Các nghi thức tôn thờ thiên nhiên là việc cúng bái các vị thần linh, cầu mong sự bảo trợ và bình an cho cộng đồng. Một trong những điệu múa truyền thống của họ là “múa dâng lễ”, được thực hiện trong các lễ cúng để khấn nguyện. Động tác múa thể hiện sự tôn kính và lòng thành đối với các thế lực siêu nhiên. Các tập tục quan trọng như lễ cúng thần lúa, lễ cúng thần rừng, thần nước; lễ trưởng thành dành cho nam giới; tục nhà trai dâng lễ vật cho nhà gái; lễ bỏ mả để linh hồn người mất siêu thoát. Những sinh hoạt này thể hiện bản sắc văn hóa riêng biệt của người S'Tiêng.

Lễ hội: Người S'Tiêng có rất nhiều lễ hội, trong đó, lễ hội công chiêng là phần quan trọng trong không gian văn hóa công chiêng Tây Nguyên, đã được UNESCO công nhận là di sản văn hóa phi vật thể của nhân loại. Lễ hội tiếng chày trên sóc Bom Bo, được tổ chức hàng năm, diễn ra trong 3 ngày, từ 8-10/11, hiện được xem là biểu tượng của người dân S'Tiêng tại Bình Phước. Lễ hội này gắn liền với quá khứ hào hùng trong lịch sử đấu tranh giải phóng đất nước, gắn liền với di tích lịch sử, Khu bảo tồn văn hóa dân tộc S'Tiêng tại sóc Bom Bo, xã Bình Minh, huyện Bù Đăng. Ngoài ra, dân tộc S'Tiêng có lễ hội đập tro rất độc đáo. Trong lễ hội này, trang phục truyền thống của nam giới là quần khố, nữ giới mặc áo quần váy. Lễ đập tro là một nghi thức quan trọng trong phong tục hôn

nhân, đặc biệt là nhóm S'Tiêng Bù Đek. Sau lễ cưới chính thức, cô dâu sẽ về nhà chồng để ra mắt gia đình. Tại đây, các thành viên trong gia đình chồng sẽ chúc phúc và tặng quà cho đôi vợ chồng mới cưới. Lễ đập tro là một phần trong nghi thức hôn nhân của người S'Tiêng.

Ẩm thực: Thực phẩm chính của người S'Tiêng là cơm tẻ và cơm nếp, ngô, khoai, sắn và các loại rau củ. Những món ăn đặc trưng như thịt nướng, cơm lam, rau nhíp, canh thụt mang đậm hương vị núi rừng. Thức uống truyền thống bao gồm nước lã và rượu cần được ủ men từ gạo hoặc ngô.

Nhà ở: Người S'Tiêng có hai kiểu nhà truyền thống: nhà nền đất và nhà sàn. Nhà nền đất thường có mái tràm gần sát mặt đất, hai đầu hồi lượn tròn hoặc phẳng hình tam giác, lợp bằng tranh hoặc lá mây. Nhà sàn được dựng bằng khung gỗ hoặc tre, có cầu thang lên xuống ở hai đầu nhà, sàn nhà dùng để phơi và đặt cối giã gạo.

Trang phục: Trang phục truyền thống của nam giới là đóng khố, ở trần, nữ giới mặc váy và cũng để ngực trần. Cả nam và nữ đều để tóc dài, búi sau gáy. Họ có tục cà răng, căng tai, xăm mình và ưa chuộng trang sức bằng bạc, đồng hoặc nhôm. Ngày nay, do sự giao thoa văn hóa, trang phục truyền thống chỉ còn được mặc trong các dịp lễ hội.

Làng nghề truyền thống: Những nghề truyền thống của người S'Tiêng không chỉ phản ánh sự khéo léo, sáng tạo và bản sắc văn hóa độc đáo. Nghề đan lát là một phần không thể thiếu trong đời sống của họ. Tận dụng những nguyên liệu như tre, mây, nứa, người S'Tiêng tạo ra các vật dụng trong sinh hoạt như gùi, rổ, rá, nong, nia. Với những hoa văn và kỹ thuật đan phức tạp, những món đồ thủ công này đã trở thành mặt hàng được ưa chuộng. Nghề dệt thổ cẩm mang đậm tính nghệ thuật và tâm hồn của phụ nữ S'Tiêng. Mỗi tấm vải không chỉ là sản phẩm lao động mà còn là một câu chuyện về cuộc sống, tín ngưỡng và phong tục. Nghề dệt thổ cẩm vẫn được bảo tồn, phát triển nên sức hút cho du lịch và thương mại. Người S'Tiêng còn nổi tiếng với nghề rèn, một nghề đòi hỏi sức mạnh và sự kiên nhẫn, giúp phát triển các công cụ lao động. Những nghề truyền thống này vẫn được bảo tồn vừa góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa, vừa mở ra cơ hội phát triển kinh tế và gắn kết cộng đồng.

2.2. Các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng trong chương trình GDĐP tỉnh Bình Phước

Thống kê các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng

có trong chủ đề giáo dục địa phương tỉnh Bình Phước từ lớp 6 đến lớp 9 (Bảng 1) cho thấy, đa phần các chủ đề chỉ liên quan một phần đến văn hóa dân tộc S'tiêng. Chỉ 02 chủ đề là hoàn toàn về các giá trị văn hóa dân tộc S'tiêng.

Bảng 1: Các giá trị văn hóa sử dụng trong GDDP tỉnh Bình Phước

	Chủ đề	Giá trị VH	Ghi chú
Lớp 6 (7 chủ đề)	Chủ đề 3: Truyền dân gian Bình Phước	văn học	Một phần
	Chủ đề 5. Nhạc cụ truyền thống ở Bình Phước.	âm nhạc	Một phần
Lớp 7 (7 chủ đề)	Chủ đề 1: Lịch sử Bình Phước từ TK X đến XVI		Một phần
	Chủ đề 4: Một số nghi lễ vòng đời tại tỉnh Bình Phước	nghi lễ	Một phần
	Chủ đề 5: Vài nét về âm nhạc dân tộc S'tiêng tỉnh Bình Phước	âm nhạc	Toàn phần
	Chủ đề 6: Sản phẩm mỹ nghệ truyền thống của tỉnh Bình Phước	nghề truyền thống	Một phần
Lớp 8 (7 chủ đề)	Chủ đề 7: Ẩm thực của tỉnh Bình Phước	ẩm thực	Một phần
	Chủ đề 5: Hoạt động âm nhạc trong lễ hội của người S'tiêng	âm nhạc	Toàn phần
	Chủ đề 6: Hoa văn, họa tiết trang trí trên vải thổ cẩm của một số dân tộc thiểu số ở Bình Phước	nghề truyền thống	Một phần
Lớp 9 (7 chủ đề)	Chủ đề 2: Địa lí dân cư tỉnh Bình Phước		Một phần

Nguồn: Thống kê từ: Tài liệu giáo dục địa phương tỉnh Bình Phước lớp 6-9

Dù là chủ đề một phần hay toàn phần liên quan đến văn hóa dân tộc S'Tiêng, việc chuẩn bị nguồn tư liệu dạy học là quan trọng để tổ chức hoạt động GDDP đạt hiệu quả. Vì vậy, chúng tôi đã tìm hiểu nhu cầu của GV về tư liệu dạy học trong phần tiếp theo.

2.3. Nhu cầu về nguồn tư liệu học tập khi tổ

chức các hoạt động GDDP của GV

Để tìm hiểu những mong muốn và nhu cầu về tư liệu học tập của GV khi thực hiện các chủ đề GDDP liên quan đến văn hóa dân tộc S'tiêng, nhóm tác giả đã phân tích dữ liệu khảo sát và trình bày kết trong Bảng 2.

Bảng 2: Nhu cầu về nguồn tư liệu của giáo viên

Nhu cầu	ĐTB	ĐLC
Nguồn tư liệu bản in	4.30	0.65
Nguồn tư liệu trực tuyến	4.37	0,50
Nguồn tư liệu mô phỏng	4.30	0.67
Nguồn tư liệu sống (hình ảnh, video trong đời thực)	4.38	0.60

Nguồn: Khảo sát năm 2024, n= 30

Kết quả khảo sát trong Bảng 2 cho thấy, điểm trung bình ở cả 4 nhóm tư liệu đều cao, độ lệch chuẩn thấp. Như vậy, GV có sự thống nhất cao về nhu cầu tư liệu in, trực tuyến; tư liệu mô phỏng, tư liệu từ đời sống thực của người dân S'tiêng để tổ chức hoạt động GDĐP tại trường. Trong đó, nguồn tư liệu trực tuyến và tư liệu từ đời sống thực có điểm trung bình và độ lệch chuẩn cao hơn. Điều này cho thấy, phần lớn GV muốn có nguồn tư liệu trực tuyến và tư liệu từ đời sống thực. Việc sử dụng các học liệu này sẽ giúp học sinh có cái nhìn sâu sắc hơn về bản sắc và hiện trạng bảo tồn văn hóa của dân tộc S'tiêng.

GV cần nguồn tư liệu để tổ chức hoạt động GDĐP trực tiếp và trực tuyến. Bởi vì, không thể tổ chức tất cả các chủ đề GDĐP theo hướng trải nghiệm thực tế được, GV rất cần nguồn tư liệu phong phú, đa dạng để thực hiện các hoạt động tại trường.

2.3. Một vài trao đổi và thảo luận

Từ những kết quả phân tích trên, chúng tôi có 3 vấn đề trao đổi, thảo luận sau:

1/ Đề xuất các phương án tổ chức hoạt động GDĐP có liên quan đến văn hóa S'tiêng.

Để tổ chức hiệu quả các chủ đề trong chương trình GDĐP cấp THCS, cần có các phương án phù hợp. Căn cứ vào thực trạng mai một các giá trị văn hóa hiện nay, chúng tôi đề xuất 2 giải pháp sau. Tuy nhiên, giải pháp nào cũng cần có nguồn học liệu để tổ chức hoạt động GDĐP hiệu quả.

Giải pháp 1: Tổ chức các hoạt động GDĐP tại trường, sử dụng các nguồn tư liệu trực tiếp và trực tuyến, tái hiện lễ hội truyền thống qua các hình thức sân khấu hóa, cuộc thi, diễn đàn... tại trường học.

Giải pháp 2: Tổ chức các hoạt động GDĐP tại địa phương dưới hình thức trải nghiệm thực tế. Thông qua các hoạt động như tham quan làng nghề, giao lưu với nghệ nhân, thực hành chế tác nhạc cụ dân tộc..., học sinh không chỉ được tiếp cận tri thức một cách trực quan mà còn có cơ hội tham gia vào việc bảo tồn văn hóa ngay từ khi còn ngồi trên ghế nhà trường.

2/Giáo viên cần nguồn tư liệu phong phú, đa dạng để tổ chức hoạt động GDĐP. Tuy nhiên, nhu cầu về nguồn tư liệu của GV khó có thể thực hiện

được do nhiều giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng đã và đang bị mai một.

Giải pháp: Cần phục hồi, phục dựng hoặc mô phỏng lại những giá trị văn hóa đã và đang bị mai một. Ví dụ, những làng nghề rèn, đan lát, thổ cẩm cần được phục hồi trong cộng đồng dân tộc S'tiêng nơi từng phát triển; Việc này, không chỉ để phục vụ hoạt động GDĐP mà còn có thể phát triển du lịch trải nghiệm, du lịch cộng đồng, góp phần phát triển kinh tế địa phương.

3/GDĐP cần nguồn tư liệu có tính chân thực cao. Điều này không chỉ giúp HS hiểu rõ, hiểu đúng các đặc điểm văn hóa, kinh tế- xã hội mà còn hình thành, duy trì và phát triển lòng tự hào về quê hương, xứ sở. Những nguồn tư liệu từ cuộc sống này có giá trị cao, đáng tin cậy cả trong giáo dục và quảng bá, truyền thông để phát triển du lịch địa phương.

Giải pháp 1: Nguồn tư liệu có tính chân thực cần được thu thập từ thực tế. Vì vậy, các trường, Sở giáo dục cần kết nối với những làng nghề truyền thống, các ủy ban xã nơi tổ chức các hoạt động sinh hoạt cộng đồng... để thu thập tư liệu như hình ảnh, clip, (có thể livestream) các sự kiện văn hóa, lễ hội... đến các hoạt động sinh hoạt hàng ngày của người dân S'tiêng. Các trường, Sở giáo dục có thể kết nối với một số hộ dân S'tiêng tiêu biểu để livestream cuộc sống thường với sự đồng ý của họ.

III. KẾT LUẬN

Để khắc phục tình trạng thiếu nguồn tư liệu phục vụ tổ chức các chủ đề GDĐP có liên quan đến văn hóa S'tiêng tại tỉnh Bình Phước, nghiên cứu này đã đề xuất những giải pháp bảo tồn, phục dựng các giá trị văn hóa đã và đang bị mai một. Kết quả phân tích dữ liệu về thực trạng bảo tồn các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng và nhu cầu của GV về nguồn tư liệu là cơ sở để nhóm tác giả đề xuất các giải pháp bảo tồn, phục dựng các giá trị văn hóa của dân tộc S'tiêng nhằm xây dựng được nguồn học liệu có tính chân thực cao, đáng tin cậy. Nguồn tư liệu này không chỉ phát huy giá trị trong giáo dục địa phương mà còn là cơ sở quan trọng để quảng bá, truyền thông trong phát triển du lịch địa phương.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] N.T.T.Thuy và D.X.Tung, "Truyền dạy làn điệu hát then Tày trong môi trường giáo dục ở huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên", TNU Journal of Science and Technology, 201(08): 143 – 149.
- [2] P. H. Hiến và N. Hà, "Nghệ lễ truyền thống trong hôn nhân của người X'tiêng ở Bình Phước," Tạp chí khoa học xã hội, số 7 (264), 2020.
- [3] L. T. M. Hà, "Xã hội của người X'tiêng ở Bình Phước hiện nay," Tạp chí khoa học Đại học Thủ Dầu Một, số 6 (55), phát hành ngày 16/11/2021, truy xuất từ: <https://vjol.info.vn/index.php/tdm/article/view/63301>.
- [4] T. T. Thơ, "Khảo sát văn học dân gian S'tiêng," Luận văn Thạc sĩ, Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh, 2013.